

Informační gramotnost jako základ rozvoje ICT ve venkovských regionech

Ing. Jiří Vaněk, Ph.D., Ing. Jan Jarolímek

Česká zemědělská univerzita v Praze

Katedra informačních technologií

vanek@pef.czu.cz, jarolimek@pef.czu.cz

Rozvoj a využití moderních technologií je často spojován především s městskými a průmyslovými aglomeracemi. To však přináší prohlubování již tak velkých rozdílů mezi městem a venkovem. Přitom při optimálním využití ve venkovských regionech by ICT mohly sehrát úlohu zcela opačnou. To je však podmíněno především úrovní znalostí všech pracovníků ve venkovských regionech. Jejich výčet zahrnuje komerční i nekomerční sféru: podnikatele v agrárním sektoru (zemědělství, lesnictví, potravinářství, vodohospodářství, ...), v oblasti služeb, dopravy, cestovního ruchu, úředníky státní správy i místních samospráv, lékaře, učitele a další.

Význam člověka pro efektivnost ICT

Člověk vystupuje ve vztahu k ICT ve dvou rolích, a to jako tvůrce a jako uživatel. Tyto role mohou být antagonistické, ale také mohou být dvojediné. V obou rolích se člověk významně podílí na celkové efektivnosti ICT.

Mluvíme-li o člověku jako tvůrci, pak se nejedná pouze o konstruktéry a výrobce hardwaru, projektanty, analytiky, programátory, ale zejména o pracovníky, kteří řídí procesy vývoje a zavádění ICT v organizacích a regionech. Ti podstatnou měrou ovlivňují to, zda budou ICT přijaty příznivě a jejich užívání přinese odpovídající užitek.

Velice často je pozornost řídicích pracovníků při zavádění informačních a komunikačních technologií soustředěna při vlastním výběru ICT jen na problém, aby investice byla co nejvíce efektivní, tj. aby bylo dosaženo s co možná nejmenšími výdaji splnění požadovaných cílů, pro které se ICT pořizují. Jen málo řídicích pracovníků si však uvědomuje, že člověk je nedílnou součástí ICT, a že tento "lidský zdroj" je nutno řídit, tj. plánovat, organizovat, motivovat, kontrolovat, ale zejména kultivovat, tj. zabezpečit jeho trvalý rozvoj. Jedině tak se nestane člověk nejslabším článkem informační infrastruktury a hlavním omezujícím faktorem využití ICT. K čemu je

výkonný hardware a sofistikovaný software, když s ním lidé nejsou spokojeni, neumějí ho používat a neslouží jim k tomu, aby dosahovali vyšších výkonů.

Efektivnost informačních a komunikačních technologií (ICT) závisí na lidech mnohem více, než na samotných informačních technologiích.

Obecná gramotnost znamená, že člověk je schopen používat jazyk v jeho psané podobě. Gramotný člověk dokáže číst a psát ve svém rodném jazyce. Informační gramotnost neznamená, že se každý uživatel počítačů musí stát programátorem. Pojem se snaží vystihnout cestu nebo způsob získávání a porozumění informacím, které jsou podstatně odlišné od situace, kdy sedíme a čteme knihu nebo noviny. Rozdíly jsou dány médii jako takovým a jejich pochopení je klíčem k úspěchu.

Informační gramotnost je schopnost porozumět a používat informace v rozmanitých formách, jak jsou prezentovány prostřednictvím počítačů. Koncept gramotnosti nespočívá jen v prosté schopnosti číst, ale jde o smysl čteného, o porozumění. Je to jeden ze základních aktů poznávání. Informační gramotnost jde mnohem dále. Nejde jen o nahrazení konvenčních médií obrazovkou počítače, ale současně se uživatel musí zbavit zbytečných předsudků.

Člověk, který je "informačně gramotný", je schopen:

- Rozpoznat vznik určitého problému a také jej definovat.
- Určit otázky, které jsou problémem vyvolány.
- Identifikovat informace, které jsou zapotřebí pro řešení problému a/nebo zodpovězení nastolených otázek.
- Nalézt požadované informace.
- Nalezené informace vyhodnotit.
- Informace analyzovat a syntetizovat do řešení nebo odpovědi.

Informační gramotnost však není vhodné zužovat jen na oblast vyhledávání informací, naopak je vhodné ji chápat v širším kontextu obecné práce s informacemi a zahrnout také:

- Sdílení a komunikaci relevantních a významných informací,
- Organizace vlastních informací,
- Filtrování informací,

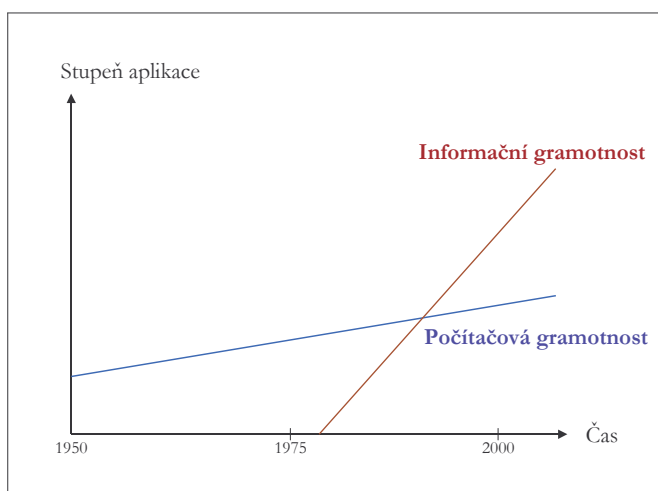
- Schopnosti efektivního vytváření psaných dokumentů,
- Prezentační schopnosti,
- Zachovávání informační a profesionální etiky.

U člověka, který není "informačně gramotný" vznikají stavy popisované jako informační přehlcení (*information overload*) a informační úzkost (*information anxiety*). Obecně lze konstatovat, že tyto stavy u člověka nastávají když:

- Nedokáže porozumět dostupným informacím,
- Cítí se zavalen množstvím informací, které má vstřebat,
- Nemá tušení, zda určité informace existují,
- Nemá tušení, kde informace hledat,
- Ví, kde má informace hledat, ale neví, jak je získat.

Vedle informační gramotnosti se velmi často používá také pojem *počítačová gramotnost*. V žádném případě tyto pojmy nelze zaměňovat, protože informační gramotnost je širší a obecnější. Vyjádřeno jazykem matematiky lze říci, že počítačová gramotnost je nutnou podmínkou ke zvládnutí gramotnosti informační, ale nikoliv postačující. Počítačová gramotnost se omezuje jen na obecné schopnosti a dovednosti práce s počítači. Po dlouhou dobu postupného pronikání počítačů do různých sfér života lidí byl pochopitelně zájem soustředěn na zvyšování počítačové gramotnosti, ale nyní při přechodu do věku informací je již prioritou na vyšší úrovni (obrázek č. 1).

Obrázek 1: Informační vs. počítačová gramotnost

Informační gramotnost ve vztahu k internetu a ICT jako takovým, znamená řadu způsobilostí. Nejpodstatnější je schopnost formulovat svou informační potřebu ve vztahu k tak neřízenému médiu, jakým internet nepochybně je. Nezbytná je také schopnost kritického myšlení. Uživatelé se musejí vyrovnávat s hypertextovou podstatou šířených informací. Odkazy mohou zpřístupňovat alternativní myšlenky, doplňkový materiál apod. Pro získání úplné informace je nutno obvykle postupovat jako při skládání mozaiky, je nutno čerpat z různých informačních zdrojů. Nezanedbatelnou schopností jsou vyhledávací dovednosti, využívání různých vyhledávacích služeb promyšleným způsobem.

Jedním z nejdůležitějších zvyků při práci s informačními zdroji v prostředí internetu je nutnost kritického myšlení. Jeho podcenění nebo ignorování může vést k tomu, že internet zůstane nebezpečnou a klamavou zónou.

Informační gramotnost má nevyhnutelně dvě strany mince. Internet nabízí nové možnosti pro tradiční média, ale současně vytváří obsah, který je interaktivní a vychází vstříc požadavkům uživatelů. Pokud by byl internet vnímán pouze takto jednostranně, pak by to nutně vedlo k mylnému zhodnocení, čeho je internet schopen. Lidé, kteří jsou rozladěni internetem, očekávají jeho větší podobnost vůči tradičnímu (analogovému) světu. Vidí, že mohou prohlížet noviny nebo časopisy v jejich on-line podobě téměř stejně jako u novinového stánku, ale již nevědí, jak ovlivňuje nové médium možnosti uživatele při práci s těmito zdroji. Rozladění je ovšem často podporováno i řadou nakladatelů (poskytovatelů obsahu), kteří uvažují o internetu příliš mechanicky. Mnoho serverů, které zpřístupňují on-line časopisy, je založeno na principu věrné kopie tištěného vydání (papouškování obsahu), což ilustruje úplné nepochopení internetu z hlediska jeho možností širšího působení na čtenáře, např. zařazováním videosekvencí, hypertextových odkazů na archivní nebo jinak související informace, zvukových ukázek, propojováním na podpůrné databáze, diskuse apod.

Průzkum počítačové gramotnosti v České republice provedla na základě zadání Národního programu počítačové gramotnosti (NPPG) agentura TNS v prosinci 2003. Výsledek průzkumu je až překvapivě negativní. Pouze 27 % ekonomicky aktivní populace (lidé starší 15 let s vyloučením důchodců, studentů a učňů) a 22 % všech lidí starších 15 let prohlásilo, že by uměli zformátovat jednoduchý text, vložit do něj tabulku a odeslat jej v příloze elektronické pošty.

S textovým editorem na úrovni považované za dostatečnou umí pracovat pouze 31 %

populace a 38 % pracovní síly. Celých 44 % respondentů prohlásilo, že s počítačem neumí pracovat vůbec: u lidí nad 60 let je to celých 80 %, což asi nepřekvapí tak, jako že se to týká i pětiny (19 %) mladých do 29 let. S e-mailem neumí zacházet 48 % ekonomicky aktivní populace a 56 % všech lidí starších 15 let; zasílat elektronickou poštou přílohy zvládne 31 % lidí aktivních na trhu práce a 26 % z celé populace. Počítačová gramotnost jde samozřejmě ruku v ruce s celkovou úrovní vzdělání. Úspěšných ale bylo jen 55 % vysokoškoláků, 29 % lidí se středoškolským vzděláním s maturitou, 18 % se střední školou bez maturity, osm procent vyučených, a pět procent se základním vzděláním. Ženy dopadly o něco hůře než muži: 22 % respondentů, kteří z průzkumu vyšli jako počítačově gramotní, je tvořeno průměrem 26 % mužů a 18 % žen.

Závěr

Výchova lidí v oblasti ICT je nejlepší cesta, jak zajistit jejich efektivní využívání. Pryč jsou doby, kdy kvalifikace byla souhrnem dosavadních funkcí a pracovníci postupovali po kariérovém žebříčku podle předem daných vzorů v závislosti na minulých "zásluhách". Flexibilita a adaptabilita jsou nová hesla jak pro organizaci, tak i pro lidi v ní. ICT přináší nové požadavky na kvalifikaci pracovníků. Vstupujeme do 21. století, které dostalo přívlastek "informační společnost". To nepochybně znamená, že nikdo nezůstane ICT nedotčen a trvalé vzdělávání v oblasti ICT bude nezbytné. Je nutné, aby každý subjekt (region, podnik, ...) měl svoji strategii pro řízení lidských zdrojů v oblasti ICT.

Použitá literatura:

1. Molnár, Z.: Efektivnost informačních systémů, Grada Publishing, Praha, 2001, 180 s.
2. Polanská, J.: Většina Čechů si nerozumí s počítači, MF Dnes, Praha, 6.1.2004
3. Sklenák, V.: Data, informace, znalosti a internet, C.H.Beck, Praha, 2001, 507 s.